

En ny finanskris på väg?

Experterna varnar för att en finanskris är på väg. Den kan komma bli allvarigare än den för tio år sedan. Om det blir kris kan vi räkna med att arbetslösheten stiger kraftigt med sociala, ekonomiska och hälsomässiga problem som följd.

Det har varit en skakig höst på börsen och experter spår att oron fortsätter. Några tror till och med att det kan sluta i en finanskris lika allvarlig som den för tio år sedan, den 15 september 2008.

Under hösten har vi kunnat se svarta rubriker i dagspressen. *"Experterna fruktar krasch: 2008 inget i jämförelse"*. *"Europa går mot en ny finanskris"*. *"Nobelpristagaren varnar: En ekonomisk kris närmar sig"*. *"Vi går mot världshistoriens mest förutsägbara finanskrasch"*. *"Finansiell härdsmälta på väg"*.

I slutet på november kom också rapporter om att svensk ekonomi mattats av och att den krymper för första gången på fem år.

Finanskrisen hösten 2008 startade med att den amerikanska investeringsbanken Lehman Brothers, som ansågs vara odödlig, gick i konkurs. Det var fritt fall i ekonomin. Men den återhämtade sig och under en lång följd av år har den gått mycket bra. Det har varit en nästan oavbruten uppgång på aktiemarknaden. Och den som satsade på aktier strax efter krisen har tjänat stora pengar. Sysselsättningen har också ökat och arbetslösheten minskat.

När krisen slog till 2008 sjönk kurser-

na på Stockholmsbörsen mycket kraftigt. Vid årets slut stod OMX30, som består av de 30 största bolagen på Stockholmsbörsen, på minus 38 procent.

Börsindex och arbetslöshetssiffran brukar följas åt. I Sverige ökade arbetslösheten med 60 procent från 5,6 procent 2007 till 8,9 procent 2009. Inom EU med 41 procent – från 6,8 till 9,6 procent. I Spanien var det än mer dramatiskt. Där ökade arbetslösheten med 125 procent från 8,6 till hela 19,5 procent.

Även arbetslösheten bland unga, under 25 år, steg alarmerande. Inom EU var lite drygt 14 procent arbetslösa 2007. Den siffran ökade inom något år till 21 procent – en ökning med 50 procent. I Spanien steg den till nästan 45 procent från att ha varit under 20 procent 2007. I Sverige ökade ungdomsarbetslösheten från 19 till nästan 27 procent – en ökning med cirka 50 procent.

Även den så kallade 1990-talskrisen uppvisade ett likartat mönster. Börsåret 1990 slutade på minus 27 procent. Och följdes efter några års fördröjning av en kraftig ökning av arbetslösheten. Den steg från 1,5 procent 1989 till 8,2 procent 1993.

Arbetslöshetssiffran är en slags mått-

Schlimmer als Lehman Brothers

Topökonom varnar för nästkommande Finanzkrise

SvD NÄRINGSLIV

Nyheter Näringsliv Kultur Ledare Debatt Tidningen

”Finansiell härdsnäla på väg” Finanskrisveteranen: På väg mot förutsägbar krasch Une nouvelle crise financière à l’horizon?

”Experter varnar för att en kris är på väg”

stock på ojämlikhet. Den engelske sociologen Paul Willis utropar arbetslösheten som *”the final inequality”*. För folkhälsoprofessorn Urban Janlert är arbetslöshet liktydigt med ojämlik hälsa och han konstaterar i sin utmärkta skrift Arbete, arbetslöshet och jämlik hälsa – en kunskapsöversikt att det är svårt att finna något gott i att vara arbetslös. Och det är inte svårt att hålla med.

Finanskrisen 2008 tycks ha fört med sig psykiskt lidande och ond bråd död i en omfattning som var större och allvarligare än vad forskare kunnat föreställa sig. Exempel är ökningen av självmorden. En bedömning som gjordes var att en ökning av arbetslösheten med en procentenhet under krisåren ökade antalet självmord med cirka en procentenhet.

Att pengar har betydelse för hur allvarlig arbetslösheten blir är inte svårt att förstå. Det stod klart under de oroliga tider som följde i spåren

av börskraschen på Wall Street 1929. Forskare som undersökte livet i orten Marienthal i Österrike, som drabbats av massarbetslöshet, fann ett mycket starkt samband mellan familjernas ekonomiska situation och deras sinnesstämning. Enbart genom att veta hur mycket pengar familjerna hade så kunde man ganska väl förutsäga hur de mätte.

Ekonomins betydelse kom att uppmärksammas igen under 1990-talskrisen och man började använda begreppet ekonomisk stress som förklaring till varför arbetslöshet kunde bli så plågsam. För mångmiljonären är det naturligtvis inte lika bekymmersamt att bli uppsagd som det är för den vanlige löntagaren.

Visst har pengar betydelse. För många är lönen den enda påtagliga belöning som man får för ett arbete som är tungt, riskabelt och enahanda. Lönen är dessutom det som gör att man

Svårt att finna något gott i påtvingad arbetslöshet

kan kompensera det trista jobbet med saker och ting som förgyller tillvaron som att gå på bio, ta en öl på ”puben” med kompisarna, gå på konsert. Viktigt att ha slantar över så att barnen kan göra och få det som andra barn gör och får.

Människor använder sig av en mängd olika sätt att lösa ekonomiska problem och att få ekonomin att gå ihop. Man tar av besparingar, minskar utgifterna, lånar av släkt, vänner eller andra, säljer och pantsätter ägodelar, byter bostad, idkar byteshandel.

Under krisåren på 1990-talet var jag med om att genomföra studier om arbetslösas ekonomiska situation och undersökte då hur vanligt det var att man tog till extraordinära åtgärder. I en studie hade 30 procent pantsatt ägodelar, 68 procent lånat pengar, 37 procent sålt ägodelar. Det var betydligt vanligare bland män än bland kvinnor.

Men a-kassan då? Räcker inte den? Många tror att vi i Sverige har en generös a-kassa som ligger i topp vid en jämförelse med andra länder. Men så är det inte. Det är en myt.

En ny rapport från TCO visar att svenska a-kassan är låg jämfört med länder i OECD. Sverige hamnar först på 31 plats när det gäller hur stor andel av lönen en arbetslös får behålla. Bilden av den generösa ersättningen i Sverige bleknar vid jämförelse med andra länder. Arbetslösa i Sverige får sämst ersättning i Norden. Ersättningen i Sverige är 66 procent av lönen. I Finland 80 procent. I Norge 79 procent och i Danmark 76 procent. I Tyskland är ersättningen 83 procent, i Frankrike och Italien 80 procent.

Den låga a-kassan i Sverige kan bli ett streck i räkningen för politiken när lågkonjunkturen kommer. Vid en eventuell finanskris kan det leda till mycket allvarliga konsekvenser för människors liv och hälsa samt.

Det är mycket möjligt att den regering som kommer styra Sverige framöver kommer att tvingas hantera en kris som i omfattning och effekter kan bli betydligt allvarligare än finanskrisen 2008. Och – menar den engelske professorn och folkhälsoforskaren Martin McKee – det kan bli riktigt farligt om det sker stora nedskärningar i de sociala skyddsnetten. Då sätts vanliga människors liv på spel vilket kan leda till stora skador på hela samhällskroppen och det kan ta lång tid att läka.

*Bengt Starrin
professor emeritus
bengt@starrin.nu*